

Klocek, Alina

Gimnazjum rządowe rosyjskie a Gimnazjum Polskie w Płocku

Notatki Płockie 31/1-126, 37-42

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gimnazjum rządowe rosyjskie a Gimnazjum Polskie w Płocku

W Królestwie Polskim nad działalnością oświaty i szkolnictwa czuwała Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, powołana zgodnie z postanowieniami Konstytucji nadanej przez cara Aleksandra I — 17 listopada 1815 roku. Pomyślny początkowo rozwój szkolnictwa w zaborze rosyjskim został zahamowany na pewien czas po powstaniu listopadowym. W 1833 roku szkoły wojewódzkie, w tym szkoła wojewódzka działająca w Płocku, zostały przekształcone w 8-klasowe gimnazja wojewódzkie, a szkoły wydzielone w 4-klasowe szkoły obwodowe, przygotowujące uczniów do wyższych klas gimnazjum.¹

W roku szkolnym 1836/37 Szkoła Płocka rozpoczęła nowy etap swego rozwoju jako Gimnazjum Gubernialne, nazwane także Gimnazjum Rządowym.²

W Guberni Płockiej była to jedyna szkoła posiadająca prawo wydawania świadectw maturalnych. Początkowo program nauczania realizowany był w toku 8-letniej nauki, przy czym 3 klasy wyższe były zróżnicowane na typ filologiczny i techniczny. Do wszystkich klas, jako przedmiot nauczania, wprowadzono język rosyjski, a geografia, historia i literatura Rosji otrzymały stanowisko uprzywilejowane. Ograniczaniu polskiego charakteru szkoły towarzyszyło zwalczanie wszelkich przejawów wolności i postępu.

W latach 1839—40 władze carskie, pragnąc wzmocnić rusyfikację, zniosły odrębność szkolną Królestwa Polskiego. Utworzono wówczas Warszawski Okręg Naukowy, podporządkowany bezpośrednio Ministerstwu Oświaty w Petersburgu. Po tej reformie gimnazjum płockie stało się szkołą 7-klasową, klasy techniczne zostały zlikwidowane. Wykłady z historii i geografii Rosji prowadzono w języku rosyjskim.³ Na krótko rusyfikację zahamowało przywrócenie w 1861 roku autonomii szkolnej Królestwa oraz reformy oświatowe Aleksandra Wielopolskiego.

W drugiej połowie XIX wieku, po upadku powstania styczniowego, nastąpiły poważne zmiany w szkolnictwie Królestwa Polskiego. Zniesiono odrębność szkolną i rozpoczęto systematyczną rusyfikację szkolnictwa, szczególnie średniego. W latach 1868—1869 wprowadzono do szkół średnich język rosyjski jako wykładowy, próbując nawet przejściowo (do 1880 roku) uczyć w tym języku religii. W założeniu władz carskich szkoła miała stać się instytucją służącą całkowitej likwidacji resztek samodzielnosci

Królestwa Polskiego. W 1872 roku, po wprowadzeniu ustawy szkolnej z 30 lipca 1871 r.⁴, wycofano podręczniki w języku polskim, a lekcje polskiego mogły być organizowane w niektórych gimnazjach jako zajęcia nadobowiązkowe.

Królestwo Polskie podzielono na dziesięć Dyrekcji Naukowych, zajmujących się sprawami oświaty w poszczególnych guberniach. Jedną z nich była Płocka Dyrekcja Naukowa, której podlegało Gimnazjum Gubernialne w Płocku. W 1872 roku Szkoła Płocka otrzymała dwie nowe klasy: wstępną i ósmą. Z programu nauczania usunięto między innymi przedmioty przyrodnicze, przez 2 lata nie było także lekcji języka polskiego, nawet jako przedmiotu wykładanego po rosyjsku.⁵

Poddanie szkolnictwa polskiego bezwzględnej rusyfikacji skłaniało społeczeństwo do szukania nowych dróg szerzenia oświaty. Zakładano tajne kółka, w których uczniowie dokształcali się i wychowywali własnymi siłami. Mnożyły się liczne nielegalne organizacje oświatowe, wzrastała liczba wydawnictw przeznaczonych dla ludu.

Przełomowe znaczenie dla dziejów szkolnictwa w Królestwie Polskim miała rewolucja 1905—1907 roku. Walka klasy robotniczej o wyzwolenie społeczne i narodowe pobudziła do wystąpień młodzież szkolna, która domagała się przywrócenia w szkołach języka polskiego. W Warszawie 28 stycznia 1905 roku rozpoczął się strajk szkolny, nad którym kierownictwo objęły organizacje związane z Ligą Narodową i specjalnie utworzony Związek Unarodowienia Szkół. Zastrajkowali także uczniowie Gimnazjum Gubernialnego w Płocku (dzisiejsza „Małachowianka”). 6 lutego 1905 roku 374 strajkujących po odczytaniu petycji z żądaniem „szkoły polskiej” opuściło demonstracyjnie „szkołę carską”.⁶

Petycja złożona przez Związek Unarodowienia Szkół była wyrazem zapatrywań społeczeństwa polskiego i młodzieży uczącej się na szkołę rządową rosyjską oraz streszczała najważniejsze żądania polskie w zakresie szkolnictwa. Przeznaczona do złożenia we wszystkich szkołach średnich Królestwa Polskiego, brzmiała następująco:

„My młodzież, ucząca się w Gimnazjum Płockim, głęboko odczuwając ucisk i upokorzenie, jakie wywołuje w nas system rusyfikacyjny i policyjny, panujący w obecnej szkole rosyjskiej, a z właściwymi żądaniami naukowowychowawczymi nie mający nic wspólnego, o-

świadczamy, że obecny system szkolnictwa, zmuszając nas do zdobywania wiedzy w mowie dla nas obcej i wrogiej, tępiąc w nas każdy przejaw samodzielnej myśli krytycznej i solidarności koleżeńskiej i wyrывая z nas każdą dzielniejszą i śmielszą jednostkę, niszczy nasze siły duchowe i fizyczne, a jako jedyny skutek dodatni wywołuje nieprzejednaną nienawiść i pogardę dla naszych policyjnych wychowawców. W silnym poczuciu tego gwałtu, zadawanego naszym elementarnym i przyrodzonym potrzebom kulturalnym, żądamy:

- 1) Języka wykładowego i administracyjnego w szkole
- 2) Nauczycieli i kierowników szkoły Polaków
- 3) Kontroli rodziców nad sprawami szkolnymi
- 4) Zniesienia wszelkich ograniczeń i różnic w przyjmowaniu do szkoły.

Do czasu zadośćuczynienia tym naszym żądaniem lub do czasu zmiany naszych postanowień powstrzymujemy się solidarnie od ucześnieczania do szkoły.⁷

Strajkująca młodzież znajdowała poparcie u członków Polskiej Ligi Narodowej na terenie Płocka: Adama Grabowskiego, dr Aleksandra Macieszy, Aleksandra Majdeckiego i Józefa Rokitnickiego. Pomocy materialnej i moralnej udzielało Towarzystwo Rolnicze i Towarzystwo Wzajemnego Kredytu. Organizowano komplety oraz ułatwiano uczniom 8 klasy zdobycie matury i dostanie się do wyższych szkół. Duże zasługi oddała tajna organizacja „Towarzystwo Opieki nad Mową Ojczystą”, w której główny udział brali bracia Bogumił i Czesław Przybyszewscy oraz siostry Janina i Leona Przybyszewskie.⁸

Tymczasem carat, osłabiony klęską w wojnie z Japonią, został zmuszony do pewnych ustępstw. Między innymi wywalczono prawo zakładania szkół prywatnych z polskim językiem wykładowym i polskich stowarzyszeń kulturalnych. 19 kwietnia 1905 roku Komitet Ministrów wydał uchwały umożliwiające zakładanie szkół prywatnych z językiem wykładowym polskim.

W Warszawie 15.V.1905 roku zostaje założona instytucja Polska Macierz Szkolna (PMS), zalegalizowana w 1906 roku. Wkrótce po jej powstaniu, w lipcu 1905 roku w Płocku powstaje Koło Płockie PMS, które skupia osoby pracujące nad zorganizowaniem szkolnictwa i oświaty polskiej. Koło udziela pomocy materialnej młodzieży uczącej się na kompletach i w szkołach prywatnych. Ponadto rozpoczyna pracę związaną z założeniem własnej szkoły. W tym samym czasie pod kierunkiem nauczycieli Pawła Topolińskiego i Alojzego Stodółkiewicza zorganizowano progimnazjum, które staraniem PMS zostało we wrześniu 1906 roku przyjęte pod jej opiekę. Zarząd Koła, poza popieraniem materialnym i moralnym progimnazjum Topolińskiego, troszczy się bardzo o uzyskanie możliwości uruchomienia z początkiem roku szkolnego 1906/1907 pełne-

go gimnazjum z językiem wykładowym polskim. Po wielu zabiegach i kłopotach udało się urzeczywistnić projekt założenia gimnazjum polskiego w Płocku. Kierownictwo szkoły powierzono Józefowi Szczygalskiemu.⁹

W roku szkolnym 1906/1907 uruchomiono pełne Gimnazjum Polskie Męskie Polskiej Macierzy Szkolnej (dzisiejsza „Jagiellonka”), które nie posiadało praw szkół rządowych, a uzyskana w nim matura nie uprawniała do wstępu na wyższe uczelnie. Rada Pedagogiczna na pierwszych swych posiedzeniach zajęła się przede wszystkim sprawą programów i podziału godzin. Ze względu na nakazy i kontrolę władz carskich, musiano oprzeć się na rządowym programie nauczania i ograniczyć się do wprowadzenia niektórych zmian i uzupełnień. Szkoła Polska, chcąc istnieć i rozwijać się, nie miała innej drogi do wyboru. Rozporządzenie z 16.X.1905 roku¹¹ rozszerzyło uprawnienia szkół prywatnych, zezwalając im na wykład w języku polskim (z zastrzeżeniem rosyjskiego dla języka rosyjskiego, historii i geografii) i zwalnając je z trzymania się urzędowego programu nauczania. W tej sytuacji przy układaniu planu nauki rozszerzono wykład języka i literatury ojczystej oraz historii Polski. Rozszerzono także program nauk przyrodniczych, wprowadzono lekcję gimnastyki (11 godzin) oraz śpiewu (7 godzin). Szczegółowy przydział godzin przedstawia poniższa tabela.¹²

W Gimnazjum Polskim dużą wagę przywiązywano do właściwego wychowania młodzieży. W tym celu wyznaczono odpowiednie wynagrodzenie dla wychowawców oraz określono ich obowiązki, które zostały zawarte w „Instrukcji dla wychowawców Gimnazjum Polskiego w Płocku”, przyjętej na posiedzeniu Rady Pedagogicznej 5 listopada 1906 roku¹³. Głównym obowiązkiem wychowawców było poznanie młodzieży z prowadzonych klas: ich uzdolnień, skłonności i potrzeb, a także wypełnianie roli doradcy i pośrednika między nią a gronem pedagogicznym.

Nauczyciele pragnęli nawiązać do tradycji czasów Komisji Edukacji Narodowej, stworzyć szkołę dobrą, opartą na nowych zdobyczach pedagogiki. Jednak sprawy wychowania i nauczania natrafiały na różne trudności, które musiały być przewyżczone przez poszczególnych nauczycieli bądź Radę Pedagogiczną. Pierwszą trudnością był brak programów, dlatego układano je dla każdego przedmiotu, drugą — sprawa podręczników. Wprowadzone do szkoły, nie zawsze odpowiadały swym zakresem ilości godzin przeznaczonych na dany przedmiot i nie zawsze zawierały materiał, który pragnął przeobrazić nauczyciel (według opracowanego przez siebie programu).

Rada Pedagogiczna poświęciła tym sprawom kilka specjalnych posiedzeń różnych Komisji, którym polecono opracowanie szczegółowych programów nauczania przedmiotów wykładanych w szkole. Komisje składały się z osób zaproszonych przez dyrektora, a referentem był zawsze nauczyciel wykładający dany przed-

Tabela nr 1

23 sierpnia 1906 roku uchwalono następujący plan zajęć:

lp.	Przedmiot	wstęp- na	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Ra- zem
1.	Religia	2	2	2	2	2	2	2	1	1	16
2.	Język polski	6	4	4	3	3	3	3	3	3	32
3.	Język rosyjski	4	4	4	3	3	3	2	2	4	29
4.	Język niemiecki	—	3	3	3	2	2	2	2	2	19
5.	Język francuski	—	—	3	2	2	2	2	2	2	15
6.	Język łaciński	—	—	—	4	4	3	3	3	3	20
7.	Historia powszechna	—	—	—	2	2	2	2	2	—	10
8.	Historia polska	—	—	2	—	—	—	2	2	2	8
9.	Historia rosyjska	—	—	—	—	—	2	2	2	—	6
10.	Geografia	2	2	2	2	2 ros. 2 pol.	—	—	—	—	12
11.	Kosmografia	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
12.	Botanika	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2
13.	Zoologia	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2
14.	Mineral. z geologia	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3
15.	Pogadanki przyrodnicze	—	2	1	—	—	—	—	—	—	3
16.	Biologia	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
17.	Chemia	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3
18.	Fizyka	—	—	—	—	—	2	2	2	2	8
19.	Higiena	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
20.	Arytmetyka i algebra	4	4	4	2	2	2	2	2	3	25
21.	Geometria i trygonom.	—	—	—	2	2	2	2	2	—	10
22.	Logika i psychologia	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
23.	Prawoznawstwo polskie	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4
24.	Rysunki i kaligrafia	4	4	3	2	2	2	—	—	—	17
25.	Nauka o rzeczach	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3
26.	Ćwiczenia fizyczne	2	2	1	1	1	1	1	1	1	11
27.	Śpiew	2	2	1	1	1	—	—	—	—	7
		29	29	30	31	32	31	30	30	31	273

miot. Przedstawione programy, po uwzględnieniu wszystkich uwag, zostały przyjęte i były pierwszą redakcją programów, które w następnych latach zostały ogłoszone drukiem i obowiązywały do 1917 roku.

Zgodnie z przyjętym programem, nauczanie języka polskiego i historii polskiej przedstawiało się następująco: w klasie II udzielano uczniom z historii polskiej wiadomości wstępnych w sposób epizodyczny, w klasie VI program obejmował epokę piastowską i jagielloń-

ską, w klasie VII od epoki elekcyjnej do czasów współczesnych, w klasie VIII historię ustroju Polski.¹⁴

Język polski wraz z literaturą był przedmiotem nauczania we wszystkich klasach: we wstępnej i pierwszych trzech obejmował czytanie, opowiadanie, gramatykę i ćwiczenia, w IV — stylistykę, w V — literaturę do okresu jezuickiego, w VI — czasy do twórczości Karpińskiego, w VII — okres Mickiewiczowski, w VIII — literaturę do pozytywizmu.¹⁵

Nauki przyrodnicze, według opracowanego programu, były nauczane w następującej kolejności: w klasie I — pogadanki przyrodnicze, w II — wstęp do botaniki, w III — botanika ogólna, w IV — zoologia, w V — mineralogia wraz z geologią, w VI — chemia, w VII — biologia ogólna, w VIII — anatomia wraz z higieną¹⁶. Przy nauczaniu kładziono wielki nacisk na pogładowość oraz korzystano ze „Zbiorów Szkolnych Płockich”, założonych w 1904 roku, a następnie istniejących przy Towarzystwie Naukowym Płockim.

Wzrost reakcji w państwie rosyjskim doprowadził 14.XII.1907 roku do zawieszenia Polskiej Macierzy Szkolnej. Następnie, w styczniu 1908 roku Gimnazjum Polskie w Płocku otrzymało okólnik Warszawskiego Okręgu Naukowego, który nakładał na szkoły prywatne obowiązek ścisłego trzymania się programów i podręczników, jakie były używane w szkołach rządowych lub zaakceptowane przez kuratora.¹⁷

Ilość przedmiotów i rozkład godzin musiały być takie jak w szkołach rządowych. Powięk-

sznienie ilości przedmiotów mogło nastąpić jedynie za pozwoleniem kuratora. Rozkład materiału Gimnazjum Polskiego w Płocku przesłano do przerobienia, ponieważ ilość godzin przedmiotów rosyjskich była mniejsza niż w planie rządowym, obowiązującym np. w „Małachowiance”.

W pierwszym półroczu roku szkolnego 1908/1909 wiele czasu poświęcono na rozpatrzenie i ostateczną redakcję programów szkolnych, szczególnie przedmiotów rosyjskich. Szkoła polska musiała pokonać wiele trudności, jakie z jednej strony stwarzały wymagania rządu rosyjskiego, a z drugiej dążenia do przygotowania młodzieży do życia w społeczeństwie i dla społeczeństwa polskiego.

Najlepszy obraz systemu nauczania można otrzymać porównując plan nauczania w gimnazjum rządowym z planem w Gimnazjum Polskim („Jagiellonce”) w Płocku. Zestawienie planu nauki w tych szkołach w latach 1908—1915 przedstawia tabela.¹⁸

Tabela nr 2
Plan nauki w latach 1908—1915

Lp. Przedmiot	Gimnazjum rządowe rosyjskie										Gimnazjum Polskie w Płocku										
	wstępna	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Razem	wstępna	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Razem	
1. Religia	4	2	2	2	2	2	1	1	1	17	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18	
2. Język polski	2	3	2	2	2	2	2	2	2	19	5	5	6	4	3	3	5	5	5	41	
3. Język rosyjski	6	5	5	4	4	3	5	4	4	40	5	5	5	4	4	3	5	4	4	39	
4. Język niemiecki	—	5	3	3	3	3	3	3	2	25	—	3	3	3	2	2	2	2	2	19	
5. Język francuski	—	—	6	3	4	3	3	3	3	25	—	—	3	2	2	2	2	2	2	15	
6. Język łaciński	—	—	—	5	5	5	5	5	5	30	—	—	—	4	4	4	4	3	3	22	
7. Historia powszechna	—	—	—	2	3	2	3	1	1	20	—	—	—	2	3	2	2	1	1	11	
8. Historia Rosji	—	2	2	—	—	2	3	1	1		2	2	—	—	—	2	1	1	1	9	
9. Geografia	—	2	2	2	2	2	—	—	—	10	—	2	2	2	2	2	—	1	—	11	
10. Arytmetyka i algebra	6	4	4	4	2	2	2	—	3	38	6	4	4	5	2	2	2	2	—	38	
11. Geometria i trygonom.	—	—	—	—	2	3	2	—	4		2	—	—	—	2	2	2	2	—		3
12. Fizyka	—	—	—	—	—	—	3	4	3	10	—	—	—	2	—	2	2	2	2	10	
13. Kosmografia	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	
14. Przyroda: pogadanki	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
15. botanika	—	—	2	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	
16. zoologia	—	—	—	2	—	—	—	—	—		2	2	—	—	—	—	—	—	—		—
17. chemia	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	2	—	2	—	—		—
18. biologia	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	3	—		—
19. higiena	—	—	—	—	—	—	—	1	1		—	—	—	—	—	—	—	—	—		2
20. Logika	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	
21. Psychologia	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	
22. Prawo	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3	—	—	—	—	—	—	1	2	3	
23. Kaligrafia i rysunek	6	4	2	1	—	—	—	—	—	13	4	4	3	2	2	2	—	—	—	17	
24. Gimnastyka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	1	1	1	—	—	—	7	

Z przedmiotów wykładanych w obu szkołach ogromną przewagę miały języki. Nie licząc greckiego (przedmiotu nadobowiązkowego, poza planem), uczeń musiał uczyć się pięciu języków. W Gimnazjum Polskim w planie tygodniowym na języki przeznaczano we wszystkich klasach 136 godzin. Na język polski przypadało 41 godzin, a na język rosyjski 39 godzin (łącznie 80 godzin na oba języki). Na inne języki obce pozostało razem 56 godzin, w tym na niemiecki 19, na francuski 15, łacinę 22.

Wymienione trzy języki (niemiecki, francuski, łacina) miały mniejszą ilość godzin w Szkole Polskiej w Płocku niż w szkołach rządowych rosyjskich. W gimnazjum rządowym na naukę języka niemieckiego, francuskiego i łacińskiego przeznaczono 80 godzin, tyle co na naukę języka polskiego i rosyjskiego w Gimnazjum Polskim. W szkołach rządowych na język niemiecki przeznaczono 6 godzin więcej, na język francuski 10 godzin więcej, na język łaciński 8 godzin więcej. W takich warunkach w szkole polskiej można było tylko zaznajomić uczniów z ważniejszymi zasadami pisowni i wymowy języków. Jednak i z takim przygotowaniem uczniowie dawali sobie radę za granicą. Na studiach wyższych dawało się odczuć słabsze przygotowanie z łaciny.

W gimnazjum rządowym 19 godzin prze-

znaczono na język polski, a w Szkole Polskiej w Płocku 41 godzin, wykorzystanych także na naukę historii polskiej, gdyż nauczanie historii zostało zabronione Polakom w 1908 r.

Historia powszechna i historia Rosji w obu typach szkół otrzymała taką samą ilość godzin. Geografii w Gimnazjum Polskim było o jedną godzinę więcej. Przedmioty ścisłe — arytmetyka i algebra oraz geometria i trygonometria miały po 38 godzin w obu planach nauki. Na fizyce przeznaczono po 10 godzin w każdej szkole. W Szkole Polskiej jedna godzina więcej przypadała na religię i kosmografię.

Gimnazjum Polskie, w porównaniu z rządowym, prowadziło w szerszym zakresie nauczanie przyrody. Mianowicie poświęciło 9 godzin więcej, w tym na chemię 4 godziny i na biologię 3 godziny. Przedmiotów tych nie było w gimnazjum rządowym. Na botanikę i zoologię w Szkole Polskiej przeznaczono 2 godziny więcej niż w szkole rządowej. Przyroda i higiena otrzymały po 2 godziny w każdej szkole. Program higieny Gimnazjum Polskiego w Płocku, ogłoszony w „Zdrowiu” nr 9 z 1907 roku, wywarł znaczny wpływ na wszystkie następne programy i podręczniki przeznaczone dla szkół. W wykładaniu higieny, za sprawą dr Aleksandra Macieszy, kładziono szczególny nacisk na warunki zdrowotne Polski i zaznajamiano

Maturzyści w 1908 roku: St. Bejm, J. Bernatowicz, W. Borniński, J. Bienkowski, W. Gasparski, Wł. Jacyn, E. Keller, M. Kacprzak, A. Kowalski, St. Majewski, P. Mejer, St. Ostrowski, Cz. Pogorzelski, Wł. Wójcicki.

Fot. A. Grzywiński

uczniów ze stosowaniem metody statystycznej w tej dziedzinie.

Nauczanie logiki, psychologii i prawa odbywało się przy tej samej ilości godzin tj. logika 2 godziny, psychologia 2 godziny, prawo 2 godziny — w każdej szkole. Na zajęcia kaligrafii i rysunku przeznaczono w Gimnazjum Polskim 4 godziny więcej. Ponadto w Szkole Polskiej 7 godzin przypadało na lekcje gimnastyki. Przedmiotu tego nie było w gimnazjum rządowym.

Ogółem na realizację 24 przedmiotów w gimnazjum rządowym rosyjskim przeznaczono 263 godziny, a w Gimnazjum Polskim 283 godziny, czyli o 20 godzin więcej.

W roku szkolnym 1910/1911 Rada Pedagogiczna Gimnazjum Polskiego w Płocku zajęła się udoskonaleniem stanu nauczania języka polskiego. Poddano rewizji program, pozostawiając go bez zmian jedynie w pierwszych trzech klasach. W IV klasie ograniczono teorię stylistyki, zwracając uwagę na składnię oraz przyswajanie pamięciowe wzorowych ustępów z twórczości pisarzy polskich. Kurs literatury postanowiono ograniczyć w klasie VII i VIII. Program nauczania literatury kończył się w V klasie na XVI wieku, w klasie VI na początkach romantyzmu polskiego, w VII był poświęcony Mickiewiczowi, Szkole Ukrainkiej i Słowackiemu, w VIII zaczynał się od przybliżenia dorobku Krasińskiego, a kończył twórczością Wyspiańskiego.¹⁹

Zmieniony program obowiązywał od 1915

roku. Działania I wojny światowej i zajęcie Płocka przez oddziały niemieckie w styczniu 1915 roku stanowiły główną przyczynę opracowania kolejnego, nowego planu nauczania. W roku szkolnym 1915/1916 zasadnicza zmiana polegała na zredukowaniu godzin języka rosyjskiego i postawieniu go na równi z językiem niemieckim. Na rosyjski przeznaczono 20 godzin, zamiast 39 tygodniowo. Ogólna liczba godzin lekcji zmniejszona została o 8 i wynosiła 275. Liczbę godzin polskiego wraz z historią Polski powiększono do 48. Zwiększono także liczbę godzin przeznaczonych na nauczanie matematyki, przyrody, rysunków i gimnastyki.²⁰

Gimnazjum Polskie, od 1918 roku pod nazwą Królewsko-Polskie Gimnazjum imieniem króla Władysława Jagielly w latach 1906—1915 przechodziło różne etapy rozwoju, ale zawsze dążyło do nadania szkole charakteru narodowego. Osiągano to realizując program nauczania i wychowania oparty na bardziej nowoczesnych i życiowych metodach niż w Gimnazjum Gubernialnym (dzisiejsze Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka St. Małachowskiego). Szczególną uwagę przywiązywano między innymi do nauki języka polskiego, historii i geografii polskiej. Dyrektor szkoły Józef Szczyński podkreślał, że „nie dyplom, nie świadectwo, nie nabyte przez nie prawa, a bogate wiadomości naukowe i dzielny charakter stanowią rzeczywistą wartość człowieka i decydują o jego użyteczności dla społeczeństwa.”²¹

PRZYPISY

¹ Cz. Gąska, *Materiały do dziejów szkolnictwa w woj. i gubernii płockiej (1819—1914)* [w:] «Notatki Płockie» 1980, nr 3/104, s. 26—33, *Słownik Historii Polski*, Warszawa 1973, s. 832—836.

² T. Nych, *Zarys dziejów najstarszej szkoły płockiej — Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego*, TNP 1980, s. 26—28, H. Godlewski, *Gimnazjum im. St. Małachowskiego w Płocku. Rys historyczny*. Płock 1929.

³ *ibidem*, s. 26—28.

⁴ Cz. Gąska, ... *op. cit.*, s. 26—33.

⁵ *ibidem*, s. 26—33.

⁶ T. Nych, ... *op. cit.*, s. 27, St. Kostanecki, *Walka o szkołę polską, Szkoła im. Wł. Jagielly w Płocku 1905/6—1965/66* [w:] «Notatki Płockie» 1966, nr 4/38, s. 13—14.

⁷ A. Maciesza, *Gimnazjum im. Władysława Jagielly w Płocku (1906—1931)*, Płock 1931, s. 2.

⁸ *ibidem*, s. 3.

⁹ *ibidem*, s. 5.

¹⁰ *ibidem*, s. 8.

¹¹ *ibidem*, s. 8.

¹² *ibidem*, s. 9.

¹³ *ibidem*, s. 11.

¹⁴ *ibidem*, s. 22—23.

¹⁵ *ibidem*, s. 23.

¹⁶ *ibidem*, s. 23.

¹⁷ *ibidem*, s. 35—36.

¹⁸ *ibidem*, załącznik nr 1.

¹⁹ *ibidem*, s. 63.

²⁰ *ibidem*, s. 116.

²¹ *ibidem*, s. 41.

BIBLIOGRAFIA

1. A. Maciesza, *Gimnazjum im. Władysława Jagielly w Płocku (1906—1931)*, Płock 1931.

2. T. Nych, *Zarys dziejów najstarszej szkoły płockiej — Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego*, TNP, Płock 1980.

3. H. Godlewski, *Gimnazjum im. St. Małachowskiego w Płocku*, Płock 1929.

4. Cz. Gąska, *Materiały do dziejów szkolnictwa w woj. i gubernii płockiej (1819—1914)* [w:] «Notatki Płockie» 1980, nr 3/104.

5. St. Kostanecki, *Walka o szkołę polską, Szko-*

ła im. Wł. Jagielly w Płocku 1905/6—1965/66 [w:] «Notatki Płockie» 1966, nr 4/38.

6. *Słownik Historii Polski*, Warszawa 1973.

7. T. Garlej, *Sesja naukowa w TNP w 100-lecie urodzin dr med. Aleksandra Macieszy* [w:] «Notatki Płockie» 1975, nr 4/83.

8. M. Szulkińska, *Strajk szkolny 1905 r.*, Wrocław 1959.

9. E. Starzyński, *Polityka oświatowa caratu w Królestwie Polskim*, Warszawa 1968.

10. *Komisja Edukacji Narodowej i jej Szkoła w Płocku 1773—1973*, TNP, Płock 1976.